

Kamińska, Janina

Akademia Wileńska w latach 1792-1799

Rozprawy z Dziejów Oświaty 40, 3-21

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JANINA KAMIŃSKA

AKADEMIA WILEŃSKA W LATACH 1792–1799¹

Losy Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1792–1803 nie znalazły dotąd w historiografii polskiej całościowego ujęcia.

Pierwsze monografie na temat dziejów wszechnicy wileńskiej pochodzą z XIX w., począwszy od wykładu Jana Śniadeckiego². W wykładzie tym, wygłoszonym podczas zakończenia roku akademickiego 1810/1811, Śniadecki na kanwie biografii rektora Marcina Poczobuta ukazał w generalnych rysach funkcjonowanie Szkoły Głównej. Nie było natomiast jego zamiarem wyczerpujące przedstawienie działalności uniwersytetu w czasach porozbiorowych. W 1862 r. Michał Baliński wydał w Petersburgu monografię o wszechnicy wileńskiej w latach 1579–1803³. Omawiając jej dzieje skupił się przede wszystkim na osobie Marcina Poczobuta jako rektora, któremu poświęcił 2/3 tekstu. Okres 1793–1799 omówił Baliński w dwóch rozdziałach⁴, ale mało miejsca poświęcił w nich sprawom zasadniczym takim, jak struktura i organizacja uniwersytetu, katedry, profesorowie i ich programy nauczania.

Tę problematykę szerzej podjął Józef Bieliński, lekarz, absolwent Uniwersytetu Wileńskiego, w obszernej, 3-tomowej monografii o uniwersytecie w Wilnie⁵. Autor więcej uwagi poświęcił zmianom Akademii po 1803 r., ale publikacja jest bogata w materiał faktograficzny także dla dziejów wcześniejszych. Cenne są zwłaszcza, zamieszczone przez Bielińskiego, biografie profesorów wraz ze spisami ich prac i wypisami wykładów. Pomocne są także biografie wychowanków, którzy w okresie porozbiorowym obejmowali posady wiceprofesorów i profesorów. Ta bezcenna dla badacza książka nie ułatwia jednak zrozumienia przekształceń Akademii w latach 1792–1803, bowiem ze względu na dość skomplikowaną strukturę, treści rozrzucone są po wielu miejscach.

¹ Niniejsza rozprawa jest fragmentem przygotowywanej pracy na temat dziejów Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1792–1803.

² J. Śniadecki, *Żywoć uczony i publiczny Marcina Odlanickiego Poczobuta*, [w:] J. Śniadecki, *Pisma rozmaite*; t. I, *Żywoty uczonych Polaków*, Wilno 1818. Praca ta była również opublikowana w Krakowie w 1861 r.

³ M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historii od założenia w 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*, Petersburg 1862.

⁴ M. Baliński, *Dawna Akademia...*, Rozdział VII i VIII, s. 345–372.

⁵ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński 1579–1831*, t. I–III, Kraków 1899–1900.

W początkach XX w. ukazały się następne prace ważne dla badań nad dziejami uniwersytetu w Wilnie. Są to rozprawy Ludwika Janowskiego, profesora Uniwersytetu Wileńskiego⁶. Szczególnie cenne są dwie: *Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego* oraz *Słownik bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*. Pierwsza rejestruje stan badań oraz zawiera zwięzły zarys dziejów Akademii w latach 1578-1842. W drugiej pracy zgromadził Janowski bogaty materiał biograficzny i bibliograficzny o ludziach Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1803-1832. Część z nich to dawni profesorowie lub absolwenci Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego z czasów KEN. Było to pierwsze unaocznienie efektów kształcenia studentów w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego, które mogły być spożytkowane dopiero po rozbiorach, zwłaszcza po reformie 1803 r. We *Wszechnicy Wileńskiej* Janowski zamieścił jedynie syntetyczny opis (niepełne trzy strony tekstu) działalności uniwersytetu w latach 1792-1803⁷.

W okresie międzywojennym ukazały się dwie ważne dotąd prace. Jedną z nich Bronisława Żongołłowicza ukazuje problematykę prawną działalności uniwersytetu w latach 1792-1802⁸, druga Leonida Żytkowicza⁹ przedstawia oświatowe skutki rządów Nikołaja Repnina na Litwie.

Najnowsze ujęcie tej problematyki dała Kamilla Mrozowska w 1979 r.¹⁰ Skoncentrowała się głównie na ukazaniu pracy uniwersytetu jako organu nadzorującego szkolnictwo litewskie. Autorka wykorzystała mało dotąd zbadane archiwalia z bibliotek litewskich.

Konieczne są jednak dalsze poszukiwania i analiza źródeł w celu przedstawienia działalności uniwersytetu po 1792 r. Szczególnie cenna będzie kwerenda w Państwowym Archiwum Historycznym w Wilnie, w którym przechowywane są niezbadane w pełni zasoby¹¹.

Dzieje Szkoły Głównej w latach 1792-1799 związane były ściśle z losami Rzeczypospolitej. Pracę uniwersytetu zaburzyło wkroczenie wojsk rosyjskich do Wilna w rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja oraz podział Komisji Edukacyjnej przez Targowiczán na Koronną i Litewską, a ponadto drugi i trzeci rozbiór Polski¹². Rektor wszechnicy Marcin Poczubot (1728-1810) pełniący tę funkcję

⁶ L. Janowski, *Wszechnica Wileńska 1578-1842, Wilno 1921; Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”, 1921, t. VII; *Słownik bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1939.

⁷ L. Janowski, *Wszechnica Wileńska...*, op. cit. s. 8-11.

⁸ B. Żongołłowicz, *Ustrój Uniwersytetu Wileńskiego 1792-1802*, [w:] „Rocznik Prawniczy Wileński”. Nr I, Wilno 1925

⁹ L. Żytkowicz, *Rządy Repnina na Litwie 1794-7*, Wilno 1938. Rozdział VIII Losy oświaty.

¹⁰ K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński i jego szkoły 1795-1803*, [w:] *Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579-1979*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” DLIV. Prace historyczne, z. 64, Warszawa-Kraków 1979.

¹¹ Zbiory Państwowego Archiwum Historycznego w Wilnie dotyczące pracy uniwersytetu po 1797 r. wykorzystała I. Szybiak *Pierwsze wybory rektora Szkoły Głównej w Wilnie (1799). Przyczynę do porozbiorowych dziejów Uniwersytetu Wileńskiego*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 1996, t. XXXVII.

¹² J. Wąsicki, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z 1793 roku. Studium historyczno-prawne*, Poznań 1952, s. 18-20; M. Chamaćówna, *Uniwersytet Jagielloński w*

od 1780 r., wspólnie z Janem Śniadeckim, sekretarzem Szkoły Głównej Koronnej, wystąpił na Sejmie Grodzieńskim w 1793 r., w obronie Szkół Głównych i jedności funduszu edukacyjnego¹³. W 1794 r. część profesorów i studentów uniwersytetu wzięła czynny udział w powstaniu kościuszkowskim¹⁴. Ten zryw narodowy przerwał pracę Szkoły Głównej. Wykłady nie odbywały się od końca marca 1794 r.¹⁵.

30.X.1794 r. Katarzyna II mianowała generał-gubernatorem Litwy Mikołaja Wasiljewicza Repnina (1734-1801)¹⁶. I już od października ludność Litwy składała przysięgę na wierność carycy Katarzynie, o czym pisał w swoim pamiętniku Wincenty Wizbor-Bohdanowicz, wówczas uczeń szkoły w Krożach¹⁷.

W liście nominacyjnym do Repnina Katarzyna wyraziła swój nieprzychylny stosunek do uniwersytetu oraz szkolnictwa litewskiego. Pisała, iż „Akademia Wileńska, a zwłaszcza szkoły pijarskie zarażają młodzież na Litwie wpływem bezecnym, przeciwnym Bogu i szkodliwym dla całego rodzaju ludzkiego”. Dała też Repinowi swobodę w podejmowaniu decyzji i zgodę na użycie wszelkich środków i zabiegów, aby „zło w samym jego źródle wysledzić i wytepić”¹⁸.

W grudniu 1794 r. Replin wystosował *Manifest... do obywateli litewskich*, w którym powiadał o wkroczeniu wojsk rosyjskich w celu ochrony granic

dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna na terenie Korony w latach 1786-1795, Wrocław 1959, s. 197; A. Jobert, *Komisja Edukacji Narodowej 1773-1794, jej dzieło wychowania obywatelskiego*, przełożyła i uzupełniła M. Chamaćówna, przedmową opatrzył H. Barycz, Wrocław, 1979, s. 258

¹³ K. Lewicki, *Jan Śniadecki obrońcą Szkoły Głównej Koronnej na Sejmie Grodzieńskim 1793 r.*, [w:] „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 1958, t. I, s. 117; M. Chamaćówna, *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej 1786-1795*, Wrocław 1959 s. 197; K. Bartnicka, *Działalność edukacyjna Jana Śniadeckiego*, Wrocław, 1980, s. 305.

¹⁴ H. Mościcki, *Generał Jasiński a powstanie kościuszkowskie*, Warszawa 1917, s. 140, 158; H. Wisner, *Unia. Sceny z przeszłości Polski i Litwy*, Warszawa 1988, 249.

¹⁵ *Kopiarz protokołów poszdeń Szkoły Głównej W.Xa Lit. Od r. 1784-1798*, [w:] Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego sygn DC (tzw. Depozyt Czartoryskich) nr 9. Odpis L. Chmaja dostępny w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie sygn. III.76.66, k. 154. Zob. też: J. U. Niemcewicz, *Pamiętnik czasów moich*, Paryż 1848, s. 206; L. Cieszkowski, *Pamiętnik anegdotyczny czasów Stanisława Augusta*, wyd. J.I. Kraszewski, Poznań 1867, s. 125-129; *Pamiętnik generała Lwa Mikołajewicza Engelhardta*, z rosyjskiego oryginału przełożył i notami i dokumentami co do rzeczy polskich objaśnił P.K. Stolnikiewicz-Chełmski, Poznań 1873, s. 94-100.

¹⁶ H. Mościcki, *Dzieje porozbiorowe...*, s. 275; L. Żytkowicz, *Rządy Repnina na Litwie...*, s. 85.

¹⁷ W. Wizbor-Bohdanowicz, *Szczegóły niektóre życia mojego. Wspomnienia palestranta żmudzkiego z lat 1781-1833*, do druku przygotował i przypisami uzupełnił M. Brensztejn, „Ateneum Wileńskie” 1929, z. 1-2, s. 235.

¹⁸ Podają za: W. Studnicki, *Polityka Rosji względem szkolnictwa zaboru rosyjskiego*, Kraków 1906, s. 2-3. Korespondencja Katarzyny z Repinem, szczególnie w sprawach edukacyjnych nie jest znana. Studnicki nie podaje źródła pochodzenia listu podobnie jak: B. Żonogółowicz, *Ustrój Uniwersytetu...*, s. 203; L. Żytkowicz, *Rządy Repnina na Litwie...*, s. 209 oraz K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński i jego szkoły...*, s. 85, którzy przytaczają ten sam fragment.

imperium „Najjaśniejszej Imperatorowej”¹⁹. Szkoła Główna była nadal zamknięta, a jej niektóre pomieszczenia wojsko rosyjskie wykorzystano na magazyny²⁰. Również w grudniu książę Repnin, rezydujący w Grodnie, po raz pierwszy wiedział o Szkole Główną. Po tej wizycie generał-gubernator, w liście do Katarzyny, wyraził przekonanie, iż Szkoła Główna będzie „więcej formować ludzi poczciwych niż fałszywie uczonych”. Pozytywnie ocenił także działalność Poczubuta²¹.

Po oficjalnym ogłoszeniu trzeciego podziału ziem polskich Poczubut został wezwany przez Repnina do Grodna w celu ustalenia warunków pracy uniwersytetu w nowej strukturze administracyjnej²². Rektor wyjechał razem z Andrzejem Strzeckim profesorem astronomii i Tadeuszem Kundziczem profesorem matematyki stosowanej²³. Zabiegali oni o zachowanie praw i przywilejów Szkoły Głównej, jakie były zagwarantowane przez *Ustawy KEN* z 1783 r. i 1790 r. oraz postanowienia Sejmu Grodzieńskiego. Jak można przypuszczać przez pierwsze tygodnie przedstawiciele Szkoły Głównej usiłowali wyjaśnić administracji rosyjskiej podstawy prawne i zasady funkcjonowania uniwersytetu, tak, jak je wprowadziła KEN.

W lutym 1795 r. pisał M. Poczubut do J. Mickiewicza – profesora fizyki eksperymentalnej „skończyliśmy wszystkie roboty”, w których „było dość myślenia, gadania, układania, reformowania, tłumaczenia, pisania i przepisywania aż do umoru”²⁴. Prawdopodobnie Repnin, przed powzięciem ostatecznej decyzji, zażądał przetłumaczenia *Ustaw* i uchwał Sejmu Grodzieńskiego na język francuski. We wrześniu 1795 r. Poczubut złożył na ręce Repnina przetłumaczone dokumenty²⁵. Wtedy dopiero Repnin powołał komisję, która miała je ocenić i ustalić zasady organizacji szkół. W skład komisji weszli Nikita Panin, Jan Fryzel (Friesel), Jan Hermann. Przygotowany przez nich projekt urządzenia uniwersytetu, opierał się na wzorach organizacyjnych Uniwersytetu Moskiewskiego²⁶ i eliminował katedry: teologię, prawo kanoniczne, chemię i astronomię. Inne stanowisko zajął prezydent Litewskiej Komisji Edukacyjnej, biskup inflancki Jan Ne-

¹⁹ Treść *Manifestu* podaje H. Mościcki, *Dzieje porozbiorowe Polski w aktach i dokumentach*, Warszawa-Kraków-Lublin-Lódź-Poznań-Wilno-Zakopane 1923, s. 37-39. Zob. też: H. Mościcki, *Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi*, Wilno 1910, s. 277-278.

²⁰ Magazyny zostały wyniesione dopiero na przełomie września i października 1796 r. Zob. *List M. Wińskiego do M. Poczubuta z dn. 3.X.1796 r.*, BUWil, F-2, DC 49, k. 70. Ten sam list w odpisie L. Chmaja, APAN, III-76.75, k. 249-250.

²¹ L. Żytkowicz, *Rządy Repnina...*, s. 215.

²² *Kopiarusz protokółów posiedzeń...*, s. 154.

²³ Kundzicz był z Poczubutem dwa miesiące. Zob. *Prośba Kundzicza o przyznanie emerytury*, BJ, Rkps 976/I, Por. K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński i jego szkoły...*, s. 86.

²⁴ *List M. Poczubuta do J. Mickiewicza z dn. 28.II.1795*, BJ, Rkps 1001, k. 110.

²⁵ Rękoпис francuskiego tekstu *Ustaw* znajduje się w BUWil, F-2, DC 20. Ręką Poczubuta pisane są rozdziały VI, VIII, XIV i XV *Ustaw*. Pozostałe rozdziały i uchwały sejmu grodzieńskiego pisane inną ręką.

²⁶ Uniwersytet Moskiewski powstał w 1755 r. z inicjatywy Michała Łomonosowa. Była to druga, obok Uniwersytetu w Petersburgu założonego w 1724 r., szkoła wyższa na terenie Rosji. Zob. L. Bażyłow, *Spółczesność rosyjskie w pierwszej połowie XIX wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 321.

pomucen Kossakowski, który chciał zachować dotychczasową organizację uniwersytetu, a ponadto dodać nowe katedry – architektury, malarstwa i weterynarii²⁷. Replin skłaniał się ku projektowi Kossakowskiego, lecz rozstrzygnięcie nie nastąpiło od razu. Na początku grudnia 1795 r. Poczubut pisał do Śniadeckiego, że władze zaborcze nie podjęły żadnych decyzji w kwestii uniwersytetu²⁸. Do końca roku 1796/97 akademia funkcjonowała w dalszym ciągu w myśl dawnych przepisów²⁹.

Mimo tych opóźnień legislacyjnych Szkoła Główna, w myśl organizacji zawartej w *Ustawach*, rozpoczęła rok akademicki 1795/96. Decyzję o ponownym uruchomieniu studiów podjął zapewne rektor już w czerwcu, gdy profesorowie otrzymali półroczną pensję³⁰. Rozproszeni profesorowie stopniowo wracali do Szkoły Głównej, o czym informował na bieżąco Poczubuta Michał Wiński wiceprofesor w katedrze fizyki eksperymentalnej. Nie wszyscy jednak zdążyli przybyć na inaugurację roku szkolnego. Jeszcze w grudniu 1795 r. nadal nie było Józefa Langmajera profesora patologii od roku 1784 oraz Mikołaja Regniera profesora chirurgii teoretycznej i położnictwa od 1781 r.³¹

Inauguracja roku 1795/96 odbyła się 1 października 1795 r.³² Przebywającego w Grodnie Poczubuta zastępował Hieronim Stroynowski, który od 1781r był opiekunem kandydatów stanu akademickiego, a od 1783 r. profesorem prawa natury i narodów. Mowę inauguracyjną wygłosił Augustyn Tomaszewski, profesor historii Kościoła³³.

Z uwagi na długą nieobecność Poczubuta w Wilnie, praca administracyjna uniwersytetu osłabła. Profesorowie nie spotykali się już na, określonych przepi-

²⁷ B. Żongołłowicz, *Rządy Replina...*, s. 217-218.

²⁸ *Listy M. Poczubuta do J. Śniadeckiego z dn. 22.X.1795 r. i 6.XII.1795 r.*, BJ, Rkps 3119, k. 255, 257.

²⁹ *List M. Poczubuta do J. Śniadeckiego z dn. 19.IX.[1796 r.]*, BJ, Rkps 3119, k. 261v.

³⁰ Rozmowy w sprawie pensji i ponownego otwarcia uniwersytetu trwały od marca 1795 r. Na sesji Szkoły Głównej w dn. 23.III.1795 r. zdecydowano, że pośrednikiem w rozmowach z Replinem będzie Ignacy Lachnicki, pułkownik wojsk litewskich, który otrzymał od Szkoły Głównej odpowiednie plenipotencje. Do ułożenia tekstu plenipotencji Szkoła Główna wyznaczyła Szymona Malewskiego. Zob. *Kopiarz protokółów posiedzeń...*, s. 155; *List M. Poczubuta do J. Śniadeckiego z dn. 22.X.1795 r.*, BJ, Rkps 3119, k. 255v.

³¹ *List M. Wińskiego do M. Poczubuta z dn 19.XI.1795 r.*, BUWił, DC 49, z odpisu L. Chmaja, APAN, III-76.75, k. 229; *List T. Kundzicza do M. Poczubuta z dn. 3.XII.1795 r.*, BLAN, F 151-934, k. 2.

³² A zatem przerwa w pracy Szkoły Głównej trwała od końca marca 1794 r. do 1.X.1795 r. W literaturze istnieją na ten temat rozbieżności. B. Żongołłowicz podaje, iż uniwersytet „do jesieni 1796 roku był nieczynny, wykłady zawieszono”. *Kopiarz protokółów posiedzeń Szkoły Głównej* zawiera jednak wpis o inauguracji roku 1795/96 oraz mowach inauguracyjnych profesorów Bogusławskiego, Golańskiego i Pilchowskiego. Poza tym istnieje spis uczniów chodzących na wykłady od października 1795 r. Zob. *Kopiarz protokółów posiedzeń...*, k. 154-157; *Uczniowie chodzący na lekcje publiczne spisane dnia 19. 8bra 1795 w Wilnie*, BUWił, F-2, DC 16, z odpisu L. Chmaja, APAN, III-76.67, k. 128. Por. B. Żongołłowicz, *Ustrój Uniwersytetu...*, s. 204; zob. też K. Mrozowska, *op. cit.* s. 85. Autorka podaje, że Szkoła Główna „prawdopodobnie nie funkcjonowała w latach 1794 i 1795”.

³³ *Kopiarz protokółów posiedzeń...*, s. 156-157.

sami *Ustaw*³⁴, sesjach Szkoły Głównej. Świadczyć o tym mogą skąpe zapisy w *Kopiarzyszu posiedzeń Szkoły Głównej*. I tak w roku szkolnym 1795/96 sesje odbyły się tylko z okazji inauguracji roku i na uroczystość imienin Katarzyny, a także w styczniu i lutym 1796 r.³⁵

Dopiero po śmierci carycy Katarzyny³⁶ nastąpiły nowe regulacje uniwersytetu. Repnin w lutym 1797 r. przedstawił carowi Pawłowi I (1754-1801) sprawy oświaty litewskiej. Paweł I odniósł się przychylnie do Szkoły Głównej i zalecił jej finansowanie z dochodów z dóbr i funduszków pojezuickich³⁷. Swoją aprobatę dla uniwersytetu wyraził także w maju 1797 r. podczas wizytacji. Upewnił wtedy rektora i profesorów o dalszym istnieniu szkoły i zatwierdził jej budżet³⁸.

W latach 1792/93–1796/97 w Szkole Głównej wystąpiły jedynie zmiany personalne. Na posady profesorskie i wiceprofesorskie Poczobut ściągał przede wszystkim wychowanków Szkoły Głównej, którzy pracowali w szkołach litewskich.

Za udział w insurekcji kościuszkowskiej od pracy w uniwersytecie Repnin odsunął profesora matematyki elementarnej Mikołaja Tomaszewskiego, który sprawował tę funkcję od 1785 r.³⁹. Katedrę po nim objął w roku 1796/97 Tomasz Życki (1762-1839), który po ukończeniu Szkoły Głównej jako kandydat stanu akademickiego, został najpierw nauczycielem matematyki w szkole wydziałowej wileńskiej, a od 1791 r. był wiceprofesorem u Narwojsza⁴⁰.

Józef Mickiewicz, profesor fizyki miał do pomocy wiceprofesora Michała Wińskiego (? – 1796), absolwenta Szkoły Głównej. W latach 1783/84–1786/87 jako kandydat do stanu akademickiego Wiński był słuchaczem kursu fizyki i matematyki wyższej, a także w roku 1784/85 historii uniwersalnej, literatury i prawa natury⁴¹. W latach 1787-1792 uczył w szkołach wydziałowych – najpierw w Wilnie, potem w Nowogródku⁴². Najprawdopodobniej funkcję wiceprofesora pełnił od roku 1795/96. Oprócz tej funkcji, w 1795 i 1796 roku, sprawował w

³⁴ Mimo, iż KEN już nie było, to szkolnictwo nadal funkcjonowało w myśl *Ustaw*. Nie jest znany żaden dokument odwołujący *Ustawy*.

³⁵ *Kopiarzyszu protokółów posiedzeń...*, s. 156-161.

³⁶ Katarzyna zmarła nagle 17.XI.1796 r. Zob. L. Cieszkowski, *Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta...*, s. 134; M. Zaleski, *Pamiętnik wojskiego W. Ks. Litewskiego, posła na Sejm Czteroletni*, „Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu” R. 1873-1878, t. 2, Poznań 1879; M. Żywirska, *Ostatnie lata życia króla Stanisława Augusta*, Warszawa 1975, s. 146.

³⁷ L. Żytkowicz, *Rządy Repnina...*, s. 220.

³⁸ B. Żongołłowicz, *Ustrój Uniwersytetu...*, 210; L. Żytkowicz, *Rządy Repnina...*, s. 220; K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński...*, s. 87-88.

³⁹ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. II, s. 182-183; J. Poplatek, *Komisja...*, s. 361.

⁴⁰ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 107, 166, 213, 243, 308, 368; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. III, s. 304.

⁴¹ *Spis uczniów kolegium fizycznego...*, k. 97, 100, 105, 113, 118; *Auditores lectionum...*, 1784/85, BCz, Rkps 1826, k. 55, 57, 58. Od 1787/88 do 1791/92 Wiński był nauczycielem najpierw w Wilnie, a potem w Nowogródku. Zob. *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 107, 168, 214, 244, 283.

⁴² *Protokoły posiedzeń... 1786-1794*, oprac. T. Mizia, s. 168, 214, 244, 283.

Szkole Głównej bliżej nieokreśloną funkcję administracyjną. Świadczyć o tym mogą jego listy do przebywającego w Grodnie Poczobuta. Donosił w nich rektorowi o różnych sprawach uniwersytetu, jak np. przyjazd profesorów po wakacjach, składanie prospektów lekcji, sesje Szkoły Głównej, inauguracja roku akademickiego⁴³. Prace Wińskiego wiązały się również z zawiadywaniem funduszami. Między innymi posyłał on Poczobutowi pieniądze do Grodna oraz informował rektora o płaconych podatkach⁴⁴. O tej działalności może także świadczyć wzmianka w liście Szymona Malewskiego, który w tym czasie także korespondował z Poczobutem. Malewski pisał bowiem, iż Wiński „ekonomizuje się [...] najostrożniej”⁴⁵.

W lutym 1797 r. zmarł Andrzej Strzecki i w roku 1796/97 w Szkole Głównej nie było wykładów z astronomii⁴⁶.

Od roku 1792/93 katedrę historii naturalnej objął Ferdynand Spitznagel z Uniwersytetu w Innsbrucku. Był to jedyny profesor sprowadzony w tym czasie z zagranicy. Wykłady prowadził po polsku i po łacinie. Historię naturalną rozumiał szeroko. Oprócz mineralogii, botaniki i zoologii włączył do niej także treści z zakresu chemii. Miało to szczególnie znaczenie po wyjeździe profesora chemii Józefa Sartorisa w 1793 r. Nie wnikał jednak głęboko w wiedzę chemiczną i traktował ją tylko jako wstęp do mineralogii. Widział w niej przede wszystkim pomoc w ukazaniu jednej z metod rozpoznawania różnych minerałów. Na wykładach z zoologii przedstawiał gromady zwierząt i uczył ich opisywania. Naukę botaniki opierał na systemie Linneusza⁴⁷. Wyjeżdżał ze studentami w plener i zbierał różne gatunki roślin, które służyły do sporządzania zielników⁴⁸. Ukazywał również sposoby wykorzystania roślin w przemyśle i lecznictwie, w tym w medycynie ludowej. Uważał bowiem, iż niektóre rośliny „ciągle od pospólstwa używane zyskawszy powszechny kredyt, warte są, by się nad nimi zastanowić z uwagą”⁴⁹. Do pomocy Spitznaglowi przydzieliła KEN pijara Stanisława Bonifacego Jundziłła (1761-1847) wychowanka Szkoły Głównej, który jednak w maju 1792 r. wyjechał na dalsze studia za granicę⁵⁰.

⁴³ BUWil, F-2, DC 49, także w odpisie L. Chmaja, APAN, III-76.75, k. 221-256.

⁴⁴ *List M. Wińskiego do M. Poczobuta z dn. 9.XI.1795 r.* BUWil, F-2, DC 49, z odpisu L. Chmaja, APAN, III-76.75, k. 227-228.

⁴⁵ *List Sz. Malewskiego do M. Poczobuta z dn. 17.V.1796*, BUWil, Rkps F-2, DC 44, z odpisu L. Chmaja, APAN, Rkps III-76.74, k. 250.

⁴⁶ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. II, s. 19; J. Poplatek, *Komisja...*, s. 343, 356.

⁴⁷ J. Bieliński, *Uniwersytet...*, t. II, s. 20-38, 115-117, t. III, s. 340.

⁴⁸ W. Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor historii naturalnej wszechnicy wileńskiej*, Lublin 1947, s. 21.

⁴⁹ Z programu wykładów na rok 1793/94 podają za Z. Fedorowicz, *Organizacja studiów przyrodniczych na wszechnicy wileńskiej w latach 1781-1832*, „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej”. Historia nauk biologicznych i medycznych, Warszawa 1957, s. 104.

⁵⁰ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s.310, 312.

Po insurekcji kościuszkowskiej z kolegium moralnego odszedł Michał Karłowicz. Katedrę po nim objął Augustyn Tomaszewski, dotychczasowy wiceprofesor teologii dogmatycznej⁵¹.

Liczne obowiązki duszpasterskie i zaangażowanie w życie polityczne odsunęły Dawida Pilchowskiego od pracy profesorskiej⁵². W 1792 r. profesorem katedry literatury Komisja mianowała Filipa Neriusza Golańskiego (1753-1824)⁵³. Golański rozumiał zadania stojące przed profesorem katedry literatury podobnie jak Pilchowski. Opowiadał się bowiem za nauczaniem w języku ojczystym i dbałością o ten język. Chciał, aby nauka wymowy była pożyteczna, „żeby nauki i umiejętności miały z nich pomoc, powszechność światło, moralność naprawę obyczajów, występki naganę, obywatela do dobrego zachęcenie, słowem żeby się pożytek do rozrywki przyłączył...”⁵⁴. Namawiał do jasnych i zrozumiałych wypowiedzi, a odrzucał ozdobność stylu. Jego zdaniem przez upiększenia języka odbiorca gubił sens przekazu i nie pamiętał treści wypowiedzi⁵⁵. Przekaz słowny, w mowie lub piśmie, miał dla Golańskiego wielkie znaczenie. „Głos człowieka – pisał w prospekcie lekcji na rok 1793/94 – człowiekowi najprzyjemniejszy i równie czasem serce i zmysły porывa, jak uszy muzyką, oczy miłym widokiem pociągnięte bywają”⁵⁶. Dlatego też zapoznawał studentów z różnorodnym przekazem – językiem stosowanym w sądownictwie, kazaniach religijnych, poezji, literaturze pięknej, mowach okolicznościowych – głównie patriotycznych. Poprzez przykłady i ćwiczenia uczniowie mieli nabyć wprawy w dobrym wypowiedaniu się. Jego zdaniem cel taki można osiągnąć dzięki literaturze klasycznej. „Zginął prawda naród grecki i rzymski, – pisał Golański – ale rozum i przykłady Greków i Rzymian pozostały”⁵⁷. Poznanie reguł oratorskich opierał przede wszystkim na tekstach Platona, Cyserona i Kwintyliana. Utwory autorów starożytnych dobierał bardzo starannie, dopasowując je do poszczególnych rodzajów przekazu. Tak więc np. naukę kazań religijnych opierał na tekstach Św. Augustyna i Kwintyliana, poezję na Platonie i Cyseronie. Bogato przedstawiał literaturę dotyczącą kwestii obywatelskich i patriotycznych. Wykorzystywał teksty Homera i *Eneidę* Wergiliusza, a także przekazy poetów T. Tassa, L. Ariosta, J. Milтона i innych⁵⁸. Widział bowiem siłę oddziaływania języka na

⁵¹ *Protokóły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 368.

⁵² D. Pilchowski w 1785 r. został kanonikiem, a później kustoszem inflanckim. W 1792 r. wszedł do kapituły wileńskiej jako koadiutor prałata dziekana Stanisława Bohusza Sierżeniewicza. Biskup Massalski w drugiej połowie 1793 r. mianował Pilchowskiego biskupem koadiutorem wileńskim. Objęcie tej funkcji sprawiło, iż Pilchowski zrezygnował z funkcji profesorskiej i przeszedł na emeryturę. Zob. *Protokóły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 376; E. Aleksandrowska, *Pilchowski (Pilichowski) Dawid Zygmunt*, Polski Słownik Biograficzny, Wrocław 1981, t. XXVI, s. 250.

⁵³ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. III, s. 178.

⁵⁴ Podaję za J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 712.

⁵⁵ Z. Kopczyńska, *Język a poezja. Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej Oświecenia i Romantyzmu*, Wrocław-Kraków-Gdańsk 1976, s. 27.

⁵⁶ Podaję za J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 709.

⁵⁷ Prospekt lekcji na rok 1793/94 podaję za J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 708.

⁵⁸ Prospekt lekcji 1793/94, za J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 712.

kształtowanie postaw obywatelskich uczniów. Było to potwierdzeniem stanowiska, jakie zajął już w 1784 r. w swej *Mowie przy dorocznym zaczęciu szkół warszawskich* Ks. Ks. *Scholarum Piarów miana*, a także pracy *O wymowie i poezji z 1788 r.*⁵⁹ Golański skłaniał uczniów do krytycznego spojrzenia na czytane prace.

Oprócz literatury klasycznej i obcej włączał Golański literaturę rodzimą, głównie P.Kochanowskiego i I.Krasickiego. Aby ukazać przydatność języka w każdym państwie wspierał się także ówczesnymi tekstami „literatów” włoskich, francuskich, angielskich, niemieckich a nawet chińskich „zachowując wszędzie użyteczne dla słuchaczy porównania”⁶⁰.

Zaangażowanie w życie polityczne i troska o byt uniwersytetu odciągnęły także od obowiązków profesorskich Hieronima Stroynowskiego. Od 1793/94 wykłady prawa natury i narodów prowadził wychowanek Szkoły Głównej Szymon Malewski (1759-1832), który od 1786 r. był nauczycielem w szkole wydziałowej wileńskiej, a od 1787 r. został wiceprofesorem w katedrze prawa natury i narodów⁶¹. Opierał on swoje wykłady na pracy Stroynowskiego *Nauka prawa przyrodzonego*⁶².

Dokładna liczba studentów w latach 1792-1797 nie jest znana z uwagi na skąpe źródła. Dla lat 1792/93–1796/97 zachowały się jedynie: spis słuchaczy kolegium moralnego z roku 1792/93⁶³ oraz z roku 1795 bez określenia przynależności do kolegium i 1796 dla obu kolegiów⁶⁴. Dotyczą one zapewne lat 1795/96 i 1796/97. Pierwszy z nich był spisany 19.X.1795 po inauguracji roku akademickiego, a drugi 5.X.1796. w dniu inauguracji. W czasie trwania roku szkolnego były one zapewne uzupełniane, gdyż lista nie była zamknięta w chwili rozpoczęcia roku szkolnego. Świadczyć o tym może list Wińskiego do Poczobuta z dn. 24.X.1796, w którym pisze, iż „słuchaczy na lekcjach publicznych mamy już 111”. Jest to liczba o 11 wyższa od tej podanej w spisie. Ze spisu wynika, że uczniów było 100⁶⁵.

⁵⁹ Cz. Majorek, T. Słowikowski, *Wkład pijarów w teorię wychowania patriotycznego i obywatelskiego w Polsce w XVIII wieku*, [w:] *Wkład pijarów do nauk i kultury w Polsce XVII-XIX w.*, pod red. I. Stasiewicz-Jasiukowej, Warszawa-Kraków 1993, s. 439-440.

⁶⁰ Prospekt lekcji... 1794/95, Podają za J. Bielińskiego, *op. cit.*, t. II, s. 711. Jego zainteresowania literaturą chińską zaowocowały wydaniem w 1810 r. pracy pt. *Literatura chińska, dla literatów i literatów, w Europie. Z niektórymi wiadomościami o Chinach i Chińczykach*. Zob. Z. J. Wójcik, *Udział OO. Pijarów w rozwoju przyrodznawstwa w Polsce doby Oświecenia*, [w:] *Wkład pijarów do nauki...*, s. 226.

⁶¹ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 79, 368.

⁶² J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. III, s. 72; I. Szybiak, *Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim*, Wrocław, 1973, s.166.

⁶³ *Audiores lectionum...ex Anno 1792 in Annum 1793*, BCz, Rkps 1826, k. 103-105.

⁶⁴ *Uczniowie chodzący na lekcje publiczne spisane dnia 19 8bra 1795 w Wilnie; Uczniowie lekcji publicznych na rok szkolny od 5 8bra 1796*, BUWil, F-2, DC 16; odpis L. Chmaja, APAN, Rkps III-76.67, k. 128-132.

⁶⁵ *Uczniowie... dnia 19. 8bra 1795; Uczniowie... 5 8bra 1796*, BUWil, F-2, DC 16; odpis L. Chmaja, APAN, Rkps III-76.67, k. 128-132; *List M. Wińskiego do M. Poczobuta z dn. 24.X.1796 r.*, BUWil, F-2 DC 49, z odpisu L. Chmaja, APAN, Rkps III-76.75, k. 255; zob. też

Na podstawie analizy dokumentów⁶⁶ można stwierdzić, iż więcej osób zapisywało się na wykłady do kolegium fizycznego niż moralnego. Przykładowo na łączną liczbę 100 słuchaczy w 1796/97 roku, w kolegium fizycznym było 72 uczniów, a w kolegium moralnym było 28 uczniów. Na poszczególne wykłady w kolegium fizycznym uczęszczało 186 słuchaczy, natomiast w kolegium moralnym 55 słuchaczy. W porównaniu z rokiem 1792/93, w 1796/97 łącznie na wszystkie wykłady kolegium moralnego uczęszczało o ponad połowę mniej studentów. W 1792/93 ich liczba wynosiła bowiem 112, a w 1796/97 spadła do 55. Zmniejszyła się również liczba studentów kolegium moralnego z 80 w 1792/93 do 28 w 1796/97 r.⁶⁷

Podobnie jak w latach 1783-1792, na wykłady zapisywali się, nie tylko świeccy, ale także duchowni z zakonów, np. bazylianie, franciszkanie, karmelici bosi. Wśród studentów nauk medycznych zapisanych na 1796/97 istniała różnorodność w określaniu grup. Oprócz osób bez żadnej przynależności wyodrębnione zostały trzy grupy słuchaczy. Przy ich nazwiskach bowiem podawano adnotacje: *chirurgowie z kontuberni wileńskiej, towarzysze chirurgów wileńskich, terminatorowie chirurgów*⁶⁸. Niestabnącą popularnością cieszyły się wśród uczniów wykłady z fizyki eksperymentalnej. W 1796 r. na te lekcje zapisało się 77 słuchaczy. W tej grupie znajdowało się 22 uczniów kolegium moralnego⁶⁹. W 1786/87 ani jeden uczeń nie zapisał się na wykłady z astronomii⁷⁰.

Kopiarusz prot. posiedz. Szkoły Głównej..., BUWil, Rkps F-2, DC 9, z odpisu L. Chmaja, APAN, III-76.66, s. 157, 159. *Listę studentów Akademii Wileńskiej z 1796 r.* podaje również L. Żytkowicz, [w:] *Rządy Repnina na Litwie...*, op. cit. s. 413-415 na podstawie dokumentów znajdujących się w Państwowym Archiwum Historycznym w Wilnie. Lista obejmuje 150 nazwisk bez podania przynależności do kolegium oraz korzystania z konkretnych wykładów. Nazwisk jest więcej (o 50) niż w BUWil, F-2, DC 16, odpis L. Chmaja, III-76.67, k. 129-131, ale nie wszystkie się pokrywają. W spisie podanym przez Żytkowicza nie ma 48 nazwisk zamieszczonych w DC 16. Nie jest podana data sporządzenia spisu, a zatem można przypuszczać, że rozbieżności wynikają z innego czasu sporządzania listy.

⁶⁶ Biorę pod uwagę spisy BCz, Rkps 1826, *Auditores lectionum...* oraz BUWil, F-2, DC 16, odpis L. Chmaja, III-76.67

⁶⁷ *Auditores lectionum... 1792 in Annum 1793*, BCz, Rkps 1826, k. 103-105; *Uczniowie... 5 8bra 1796*, BUWil, F-2, DC 16; z odpisu L. Chmaja, APAN, Rkps III-76.67, k. 129-132. Por. I. Szymbiak, *Studenci Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1783-1793 (próba ujęcia liczbowego)*, [w:] *Szlakami przeszłości i czasów współczesnych. Księga ofiarowana Profesorowi Lechowi Mokrzejkiemu z okazji Jego Jubileuszu*, pod red. K. Puchowskiego i J. Żerki, Gdańsk 1996, s. 231.

⁶⁸ *Uczniowie... 5 8bra 1796*, BUWil, F-2, DC 16, odpis L. Chmaja, APAN, III-76.67, k. 130.

⁶⁹ *Ibidem*, k. 129-132.

⁷⁰ *Uczniowie... 5 8bra 1796*, BUWil, F-2, DC 16, odpis L. Chmaja, APAN, III-76.67, k. 132; *List M. Wińskiego do Poczobuta*[bez daty], BUWil, F-2, DC 49, odpis L. Chmaja, III-76.75, k. 256.

SZKOŁA GŁÓWNA WILEŃSKA

Na przełomie czerwca i lipca 1797 r. z inicjatywy N.Repnina powstała Komisja Edukacji Litewskiej, której przewodniczył biskup Jan Nepomucen Kossakowski. Oprócz niego, zasiadali również dwaj profesorowie uniwersytetu – emeryci: Dawid Pilchowski i Hieronim Stroynowski. Poza nimi do jej składu weszli: Ignacy Kontrym – kanonik wileński, ks. Michał Dłuski, ks. Ambroży Synhajewski, ks. Wacław Ziółkowski, Michał Zaleski – wojski litewski, Antoni Łappa – marszałek trocki, Aleksander Rajski – podkomorzy kobryński, Franciszek Maurycy Karp – starosta rykijski, Józef Kossakowski – podczaszy litewski⁷¹. Jak podaje M.Zaleski w swoim pamiętniku, Poczobut nie był zadowolony ze składu Komisji, jak również z ogólnej sytuacji oświatowej. „Skarb oszczędny [mówił Poczobut we wrześniu 1797 r. – według relacji Zaleskiego – [J.K.]; profesorowie rozproszeni, Komisja odmiennościom przyjazna; władza miejscowa nietrwała, najwyższa daleka i nieprzystępna ...; wszystko to nie zapewnia szacunku dla uczących, ani protekcji dla uczących się”⁷². Nieprzychylnie stanowisko o składzie Komisji wyraził także S. B. Jundziłł wiceprofesor historii naturalnej. Najbardziej ubolewał nad udziałem księży Dłuskiego i Kontryma, którzy jego zdaniem „na hańbę nauk, czynnymi byli członkami”⁷³.

Komisja sprawowała nadzór nad uniwersytetem, nazwanym od tej chwili Szkołą Główną Wileńską. Zmiana nazwy oznaczała odsunięcie Szkoły Głównej od nadzoru nad szkolnictwem litewskim. Pozostawiono jej jedynie opiekę nad wileńską szkołą powiatową⁷⁴. Zmianie uległa też wewnętrzna struktura Szkoły Głównej. Nadano jej organizację Uniwersytetu Moskiewskiego. Od roku 1797/98 składała się bowiem z trzech fakultetów: fizycznego, lekarskiego i moralnego. W myśl wcześniejszych planów Kossakowskiego, do programu studiów włączone zostały nowe nauki – architektura, malarstwo i weterynaria. O tych nowych zasadach organizacji powiadomił profesorów Szkoły Głównej 3 lipca 1797 r. nowy gubernator wileński Jakow Bułhakow (1743-1809)⁷⁵.

Od 1797/98 nowy porządek został wprowadzony. Wszechnica wileńska przyjęła ustalony dla Imperium Rosyjskiego czas wakacji, które trwały jeden miesiąc – od 15 lipca do 15 sierpnia⁷⁶. Ponadto zaczęła posługiwać się kalenda-

⁷¹ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. I, s. 220; L. Żytkowicz, *Rządy Repnina...*, s. 221.

⁷² M. Zaleski, *Pamiętniki wojskiego W. Ks. Litewskiego posła na Sejm Czteroletni*, „Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu”, R. 1873-1878, Poznań 1879, t. 2, s. 145.

⁷³ S. B. Jundziłł, *Pamiętnik życia...*, s. 33.

⁷⁴ L. Żytkowicz, *Rządy Repnina...*, s. 220. Zob. też L. Janowski, *Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego...*, s. 21.

⁷⁵ *Kopiarzusz protokółów posiedzeń...*, s. 164-165. Zob. też M. Żmigrodzki, *Historia Wileńskiego Uniwersytetu za czasów Kuratorii Księcia Adama Czartoryskiego*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1888, R. XVI, s. 145; B. Żongołłowicz, *Ustrój Uniwersytetu...*, s. 212-214; L. Żytkowicz, *Rządy Repnina...*, s. 220; K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński...*, s. 88.

⁷⁶ *Kopiarzusz protokółów posiedzeń...*, s. 172.

rzem juliańskim i od roku 1798/99 zgodnie z nim sporządzane były zapisy w dokumentacji szkolnej. Poza tym, tak jak w szkołach rosyjskich, również w Szkole Głównej, organizowane były obchody różnych uroczystości rosyjskich państwowych i kościelnych. Obchodzono np. imieniny cara, rocznicę wstąpienia cara na tron, święto św. Katarzyny, święto Najśw. Marii Panny. Uroczystości te trwały niekiedy kilka dni i były powodem odwoływania lekcji⁷⁷. Te zmiany w Szkole Głównej potwierdzały, iż zachodził w niej proces asymilacji ze strukturą oświaty rosyjskiej.

KOLEGIUM FIZYCZNE

Kolegium fizyczne obejmowało nadal matematykę stosowaną, matematykę wyższą, matematykę elementarną, fizykę, astronomię. Zmiany, jakie zaszły w obrębie kolegium fizycznego polegały na przeniesieniu katedry chemii i historii naturalnej do kolegium lekarskiego oraz włączeniu dwóch nowych katedr: architektury i malarstwa. Prezesem kolegium był nadal Tadeusz Kundzicz⁷⁸.

Katedra architektury istniała już w Wilnie w latach 1773-1774 i 1777-1781. Wykłady prowadził Mateusz Kisielewski (1738-1802). Na skutek nieporozumień z biskupem Massalskim, który chciał mieć wpływ na obsadę katedry, oraz z eks-jezuitami, w tym z Poczobutem, Kisielewski od 1781 r. nie pracował w Akademii⁷⁹. Wykłady architektury pojawiły się dopiero w 1797/98 r. Katedrę objął wtedy Wawrzyniec Gucewicz (1753-1798)⁸⁰. W młodości kształcił się u pijarów, potem w seminarium diecezjalnym w Wilnie i w Szkole Głównej. Jak podaje Bieliński, jego nauczycielami byli T. Hussarzewski, W. Kaliński oraz R. Narwojsz i T. Kundzicz. Matematyki stosowanej i architektury uczył się pod okiem M. Knakfusa⁸¹. Dzięki wsparciu I. Massalskiego wyjechał za granicę, gdzie pobierał nauki m.in. u najsłynniejszych architektów Paryża⁸². Katedrę architektury miał objąć już w 1793 r. Wtedy bowiem otrzymał patent profesorski od targowickiej Komisji Edukacyjnej. Przedstawił nawet trzyletni program wykładów, ale ich nie rozpoczął, ponieważ zaangażował się w życie polityczne i wziął udział w powstaniu kościuszkowskim⁸³. Po przejściu uniwersytetu przez Rosję Repnin nie chciał zgodzić się na jego zatrudnienie. Ostatecznie jednak rozpoczął on pracę w roku 1797/98, ale trwała ona tylko rok, gdyż Gucewicz

⁷⁷ *Dyaryusz Potoczny wszystkich czynności i zdarzeń w szkole Głównej Litewskiej od dnia 15/26 Augusta roku 1798 przez sekretarza tejże Szkoły Głównej, a podpisany miesięcznie przez rektora*, BUWil, F-2, DC11, z odpisu L. Chmaja, APAN, III-76.66, k. 267, 274, 278.

⁷⁸ *Kopiarzusz protokółów posiedzeń...*, s. 164; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. II, s. 20-21.

⁷⁹ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne na przełomie XVII i XIX w (1764-1831)*, Wrocław 1971, s. 51; J. Popłatek, *Komisja...*, s. 352; I. Szybiak, *Szkolnictwo...*, s. 48.

⁸⁰ K. Bartnicka, *ibidem*, s. 91.

⁸¹ W. Gucewicz, BLAN, F 151-469; J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 191; V. Drema, *Materiały do działalności architekta Marcina Knakfusa*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1964, R. 26, s. 200.

⁸² J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 190-191; K. Bartnicka *op. cit.*, s. 91-92.

⁸³ S. B. Jundziłł, *Zbiór ułamkowych wiadomości...*, s. 145; J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 220-221; B. Żongołłowicz, *Ustrój Uniwersytetu...*, s. 203.

zmarł w grudniu 1789 r.⁸⁴ Wykłady z architektury prowadził pod kątem ich użyteczności. Dlatego też mówił o „początkach budowania wszelkiego gatunku, podług potrzeb mieszkańców tak prywatnych, jako i publicznych, ku wspólnej wygodzie i obronie”. Poza tym zapoznawał słuchacza z regułami sztuki budowlanej, stosowaniem niezbędnych obliczeń oraz wykorzystaniem odpowiednich materiałów budowlanych. Gucewicz łączył teorię z praktyką i zapowiadał „wprawianie uczniów do układania budowli rozmaitych, tak prywatnych, jak publicznych, z zachowaniem proporcji i ugruntowaniem trwałości”⁸⁵.

Po śmierci Gucewicza katedrę przejął jego wiceprofesor, Michał Szulc (1769-1812). Kształcił się on w seminarium diecezjalnym w Wilnie oraz w Szkole Głównej W.Ks.Lit. jako kandydat do stanu akademickiego. W 1788 r. otrzymał stopień doktora filozofii. Od 1789 r. był nauczycielem klasy pierwszej w Kretyndze a potem w Wilnie klasy trzeciej⁸⁶. Po powstaniu kościuszkowskim, w którym brał udział, osiadł w Nowogródku, gdzie również był nauczycielem⁸⁷. W 1797 r. przystąpił do konkursu na wiceprofesora Szkoły Głównej⁸⁸.

W prospekcie wykładów zapowiedział dwuletni kurs architektury. Pierwszy rok przeznaczył na architekturę cywilną, drugi na wojskową. Oprócz ukazania możliwości zastosowania architektury w życiu człowieka, Szulc przekazywał słuchaczom wiedzę z historii architektury oraz technologii produkcji materiałów budowlanych. Mówił np. o budowie pieców do wypalania cegieł⁸⁹. Jak podaje Jundziłł, Szulc „ani w guście, ani w talentach nie wyrównywał swojemu poprzednikowi”, a jego prace architektoniczne kończyły się często niepowodzeniem⁹⁰.

Nowym profesorem w kolegium fizycznym był także Franciszek Smuglewicz (1746-1807)⁹¹, który został powołany przez Komisję na katedrę malarstwa w 1797 r. Wykłady rozpoczął na początku 1798 r., czyli w trakcie trwania roku 1797/98.⁹² W maju 1798 r. u boku Smuglewicza rozpoczął pracę adiunkt Jan Rustem (1761-1835), pochodzący z Turcji, który kształcił się w Stambule, potem

⁸⁴ S. B. Jundziłł, *Zbiór ulamkowych wiadomości...*, s. 145; J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 221.

⁸⁵ Prospekt lekcji Gucewicza podają za J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. II, s. 220-221. Zob. też K. Bartnicka, *op. cit.*, s. 92.

⁸⁶ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 218, 248, 282.

⁸⁷ *Wiadomość o naukach, nauczycielach i innych osobach do składu Uniwersytetu Wileńskiego należących Ru 1800*, [w:] BUWil, F-2, DC 29, odpis L. Chmaja, APAN, III-76.70, k. 89.

⁸⁸ Konkurs na wiceprofesorów ogłosiła Szkoła Główna 4.X.1797 r. Zob.: *Kopiarzusz protokółów posiedzeń...*, s. 167. Por. J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 349.

⁸⁹ J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 221-222.

⁹⁰ S. B. Jundziłł, *Zbiór ulamkowych wiadomości...*, s. 146.

⁹¹ *Wiadomość o naukach...*, k. 91; J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 326-327.

⁹² *Kopiarzusz protokółów posiedzeń...*, s. 172; *Smuglewicz Franciszek (1745-1807)*. [Biografia Smuglewicza], BLAN, Rkps F 151-1071, k. 1. Jest to wyjątek z artykułu *Żywoty malarzy polskich przez Edwarda Rastawieckiego*, [w:] „Biblioteka Warszawska” 1847; J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 736. podaje, iż nominacja Smuglewicza „musiała nastąpić dość późno w roku 1798”; K. Bartnicka, *op. cit.*, s. 110.

w Warszawie uczył się matematyki, fizyki, historii i języków, a następnie w Berlinie – rysunku i malarstwa.⁹³

Po śmierci Strzeckiego kierownictwo katedry astronomii objął jego uczeń i pomocnik w obserwatorium – Ignacy Reszka. Według Balińskiego jego nominacja nastąpiła za sprawą cara Pawła I, któremu podczas odwiedzin uniwersytetu, Reszka prezentował przyrządy astronomiczne w obserwatorium⁹⁴.

Reszka wzorował się na prospektach lekcji Strzeckiego i do swoich wykładów nie wprowadzał nic nowego⁹⁵. W opinii Jundziłła Reszka nie posiadał należytego wykształcenia, nie znał przede wszystkim matematyki wyższej, która była niezbędna w prowadzeniu obliczeń astronomicznych. Miał jedynie „słabe początki łaciny, wymowy i historii”. Brak wiedzy teoretycznej sprawiał, że unikał prowadzenia lekcji wymagających skomplikowanych obliczeń. Lepiej czuł się w roli praktyka⁹⁶. Jego słabe przygotowanie do pracy potwierdza także opinia Józefa Franka, od 1806 r. profesora medycyny w dobie Uniwersytetu Cesarskiego, jaką wyraził o Reszce w swoich *Pamiętnikach*. Napisał, że Reszka był „kompletnym zerem”⁹⁷.

W pozostałych katedrach kolegium fizycznego dotychczasowi profesorowie mieli do pomocy wiceprofesorów. I tak, wiceprofesorem Franciszka Narwojsza nadal, od 1791 r., pozostawał Tomasz Życki, który jednocześnie prowadził wykłady z matematyki elementarnej⁹⁸. Wiceprofesorem Tadeusza Kundzicza był Zachariasz Niemczewski (1766-1820). Od 1788 r. był kandydatem do stanu akademickiego i w Szkole Głównej słuchał literatury (1788/89), prawa natury (1789/90), prawa natury i historii uniwersalnej (1790/91), a także matematyki wyższej i chemii (1790/91)⁹⁹. Studia ukończył ze stopniem doktora filozofii i nauk wyzwolonych¹⁰⁰. W roku szkolnym 1793/94 rozpoczął pracę nauczycielską w Grodnie, jako nauczyciel klasy VI¹⁰¹. Na stanowisku wiceprofesora pracował w Szkole Głównej do 1802 r., a potem wyjechał do Paryża pogłębić swoją wiedzę matematyczną w Ecole Polytechnique. Po powrocie, w 1805 r., został profesorem matematyki wyższej, a w 1810 r. objął katedrę matematyki stosowanej¹⁰².

W drodze konkursu wiceprofesorem Józefa Mickiewicza został Stefan Stubielewicz (1762-1814). (Michał Wiński – poprzedni wiceprofesor zmarł w 1796

⁹³ *Wiadomość o naukach...*, k. 92; J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 309-311; K. Bartnicka, *op. cit.*, s. 110.

⁹⁴ M. Baliński, *Dawna Akademia...*, s. 362; Por. J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 303; tenże, *Stan nauk matematyczno-fizycznych...*, s. 85.

⁹⁵ J. Bieliński, *Stan nauk matematyczno-fizycznych...*, s. 84.

⁹⁶ S. B. Jundziłł, *Zbiór ulamkowych wiadomości...*, s. 142.

⁹⁷ J. Frank, *Pamiętniki*, przełożył W. Zahorski, Wilno 1913, t. I, s. 65.

⁹⁸ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 230, 308; J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 364.

⁹⁹ BCz, Rkps 1826, *Auditores lectionum Collegio Morali...*, k. 80, 84, 91, 93. Korzystałam także z materiałów (kartoteka uczniów) udostępnionych mi przez I. Szybiak

¹⁰⁰ J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 274.

¹⁰¹ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 352; *Wiadomość o naukach...*, k. 84.

¹⁰² J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 27, 32; A. Piročkinas, A. Šidlauskas, *Mokslas senajame Vilniaus Universitate*, Vilnius 1984, s. 137.

r.) Był on absolwentem Szkoły Głównej z grona kandydatów do stanu akademickiego. Jego studia były obszerne i obejmowały oprócz fizyki również matematykę wyższą i stosowaną, historię naturalną, anatomię i fizjologię, a także prawo natury (1789/90–1790/91)¹⁰³. Po ukończeniu studiów, ze stopniem doktora filozofii, rozpoczął pracę nauczycielską w szkole wydziałowej w Wilnie¹⁰⁴. Jego kariera profesorska w uniwersytecie rozpoczęła się z chwilą powrotu z zagranicy, gdzie pogłębiał wiedzę z zakresu fizyki. Wrócił już do zreformowanego Uniwersytetu Cesarskiego¹⁰⁵.

KOLEGIUM LEKARSKIE

Kolegium lekarskie obejmowało siedem katedr: materię medyczną i patologię, anatomię i fizjologię, chirurgię praktyczną, chirurgię teoretyczną i sztukę położniczą, historię naturalną, botanikę, chemię. W gronie profesorskim znaleźli się profesorowie dawnego kolegium fizycznego – medycy: Józef Langmajer, Jan Lobenwein, Jakub Briôtet, Mikołaj Regnier i przyrodnicy: Ferdynand Spitznagel i Stanisław Bonifacy Jundziłł. Od 1797/98 rozpoczął również pracę nowy profesor – chemik Jędrzej Śniadecki (1766-1838)¹⁰⁶.

U boku profesorów Langmajera, Briôteta i Regniera od 1797/98 r. pracowali wiceprofesorowie. Wiceprofesorem Langmajera był Augustyn Bécu (1771-1824), który w latach 1786/87–1787/88 studiował w Szkole Głównej (alumnus regius) fizykę eksperymentalną i nauki medyczne¹⁰⁷. W 1793 r. otrzymał w Szkole Głównej stopień doktora medycyny. Po reorganizacji Szkoły Głównej w Cesarski Uniwersytet wyjechał on na studia zagraniczne. Po powrocie przejął po swym profesorze Katedrę Patologii¹⁰⁸. Briôtet miał do pomocy Romana Symonowicza (1763-1813), absolwenta Szkoły Głównej. Jako kandydat stanu akademickiego w latach 1787/88–1790/91 słuchał wykładów z literatury (1787/88–1788/89), prawa natury (1789/90–1790/91), historii uniwersalnej (1788/89–1790/91) i matematyki wyższej (1790/91)¹⁰⁹. Poza tym programem studiował także nauki lekarskie. W 1801 r. otrzymał stopień doktora medycyny i wyjechał na studia zagraniczne¹¹⁰. Tam zmienił zakres swoich zainteresowań i poświęcił się mineralogii. W Wilnie przygotowywał na ten temat rozprawy i

¹⁰³ J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 343-344. Korzystałam także z materiałów (kartoteka uczniów) udostępnionych mi przez I. Szybiak.

¹⁰⁴ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 353.

¹⁰⁵ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. III, s. 345-346.

¹⁰⁶ *Kopiarusz protokółów posiedzeń...*, s. 165.

¹⁰⁷ *Wiadomość o naukach...*, k. 97. Korzystałam także z materiałów (kartoteka uczniów) udostępnionych mi przez I. Szybiak.

¹⁰⁸ J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 118-119; K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński i jego szkoły...*, s. 92.

¹⁰⁹ BCz, Rkps 1826, k. 73, 79, 81, 91, 93. Korzystałam także z materiałów (kartoteka uczniów) udostępnionych mi przez I. Szybiak.

¹¹⁰ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. III, s. 346-347.

mineralogii. W Wilnie przygotowywał na ten temat rozprawy i organizował gabinet mineralogiczny¹¹¹.

Wiceprofesorem Regniera był Andrzej Matusiewicz (1760-1816), który w latach 1783/84–1787/88 był studentem Szkoły Głównej. Słuchał wykładów z fizyki eksperymentalnej, historii naturalnej i nauk medycznych¹¹². Po ukończeniu studiów i otrzymaniu doktoratu z medycyny wyjechał na studia do Wiednia finansowane przez Stanisława Augusta¹¹³. Po powrocie z zagranicy i po śmierci Regniera w 1800 r. objął katedrę położnictwa¹¹⁴. Józef Frank wydał o nim niezbyt pochlebną opinię. Pisał, iż Matusiewicz był to „ograniczony nieuk, zły, intrygant,... najgorszy z profesorów”¹¹⁵.

Jesienią 1797 r. powrócił z zagranicy Stanisław Bonifacy Jundziłł, wiceprofesor w katedrze historii naturalnej¹¹⁶. Studia zagraniczne Jundziłła trwały ponad pięć lat. W tym czasie miał okazję poznać europejskie ośrodki rozwoju nauk biologicznych, m.in. w Wiedniu, Dreźnie, Pradze, a także na Węgrzech¹¹⁷. Wynikiem peregrynacji było zainteresowanie mineralogią jak również metalurgią i hutnictwem. Na polecenie Komisji Edukacji Obojga Narodów Jundziłł zapoznawał się także z organizacją szkół weterynaryjnych, których jeszcze nie było w Polsce, a które Komisja zamierzała w przyszłości utworzyć. Komisja spodziewała się uzyskać w miarę dokładne informacje m.in. w kwestii warunków lokalowych, nakładów finansowych, a także możliwości pozyskania profesora, który mógłby w Polsce zająć się założeniem takiej szkoły¹¹⁸.

Po powrocie do Wilna, w 1797 r., Jundziłł był nadal wiceprofesorem.

Od 1797 r. przystąpił również do pierwszych prac organizacyjnych nad zagospodarowaniem placu, zakupionego jeszcze przez KEN w 1787 r. od Regniera, pod ogród botaniczny. Polegały one na oczyszczeniu i wyrównaniu terenu oraz rozplanowaniu ogrodu. Prace te trwały dwa lata i nie zostały ukończone za rektoratu Poczobuta. Rozwój i świetność ogrodu przypadła już na lata Uniwersytetu Wileńskiego¹¹⁹. Od 1798/99 Jundziłł rozpoczął także samodzielne wykłady z bo-

¹¹¹ L. Gąsiorowski, *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych aż do najnowszych*, Poznań 1854, t. III, s. 86; Z. Fedorowicz, *Organizacja studiów przyrodniczych na Wszechnicy Wileńskiej w latach 1781-1832*, *Studia i Materiały Dziejów Nauki Polskiej*, 1957, nr 5, z.1, s. 120.

¹¹² J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 255 podaje, iż Matusiewicz ukończył studia z wyróżnieniem w 1785. Korzystałam z materiałów (kartoteka studentów) udostępnionej mi przez I. Szybiak.

¹¹³ *Wiadomość o naukach...*, k. 101.

¹¹⁴ J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 255.

¹¹⁵ J. Frank, *Pamiętniki*, t. I, s. 70.

¹¹⁶ W. Sławiński, *Jundziłł Stanisław Bonifacy*, PSB, Wrocław 1965, t. XI/3, s. 321.

¹¹⁷ M. Malinowski, *Księga wspomnień*, wyd. J. Treliak, Kraków 1907, s. 83; W. Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej*, Lublin 1947, s. 16-19; W. Grębecka, *Stanisław Bonifacy Jundziłł – wybitny uczoney polskiego Oświecenia (1761-1847)*, [w:] *Wkład pijarów...*, s. 240; Tejze, *Wilno – Krzemieniec. Botaniczna szkoła naukowa (1791-1841)*, Warszawa 1998.

¹¹⁸ *Protokoły posiedzeń...*, oprac. T. Mizia, s. 374.

¹¹⁹ Zdania co do stanu ogrodu, w okresie opieki Jundziłła, są w literaturze przedmiotu podzielone. Prof. Frank pisał, iż Jundziłł nie troszczył się o ogród. „Wolał on sadzić kapustę i szparagi,

taniki¹²⁰. W tym czasie przygotował również rozprawę z mineralogii, w której wykorzystał wiedzę zdobytą podczas pobytu za granicą. Praca ta stała się podstawą uzyskania przez niego doktoratu w 1798 r.¹²¹ Fakt nadania doktoratu wspominał Jundziłł w swoim pamiętniku: „Dnia 28 sierpnia [1798 r. – J.K.] ... rektor Poczebout zaszczycił mnie ze zwyczajnym obrządkiem stopniem doktora filozofii, a to bym mógł wdziąć togę, bez której wstąpić na akademicką katedrę nie przystało”¹²². W 1799 r. Jundziłł ogłosił kolejną pracę z botaniki pt. *Botanika stosowana*. Podał w niej wiadomości o temat wykorzystania roślin w życiu codziennym¹²³. Jak zauważa L. Janowski prace Jundziłła wzbogaciły polskie słownictwo biologiczne i ujednoliciły terminologię tej dziedziny¹²⁴.

Dawno oczekiwana przez siebie katedrę historii naturalnej otrzymał Jundziłł w 1802 r. Już w Uniwersytecie Wileńskim został profesorem botaniki i zoologii¹²⁵.

W 1798 r. wykłady z chemii rozpoczął brat Jana Śniadeckiego – Jędrzej Śniadecki (1768-1838). Był on absolwentem Szkoły Głównej Koronnej, ale studiował także za granicą, m.in. w Londynie i Wiedniu¹²⁶. Proces jego zatrudnienia w Szkole Głównej Wileńskiej trwał długo, bo od 1795 r. Poczebout musiał bowiem zyskać aprobatę rządu rosyjskiego. Decyzja taka zapadła dopiero w maju 1797 r.¹²⁷ Jędrzej Śniadecki przyjechał do Wilna w październiku 1797 r., ale

które sprzedawał również jak bukiety kwiatów”. Nikogo też nie wpuszczał na teren ogrodu, nawet studentów. „Przy wejściu znajdował się złośliwy pies, który rzucał się i kąsał tych, co odważyli się zbliżyć”. Wydaje się, że Frank zbyt surowo ocenił pracę Jundziłła. Świadczyć o tym mogą inne, pozytywne opinie, które przytacza W. Sławiński. Podaje on wspomnienia z pobytu w ogrodzie A. Andrzejowskiego i T. Krasińskiego, a także cytuje fragment *Pana Tadeusza* A. Mickiewicza, w którym zamieszczył poeta wzmiankę o ogrodzie botanicznym w Wilnie. Zob. J. Frank, *Pamiętniki...*, t. I, s. 64; W. Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, s. 146-148.

¹²⁰ W. Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, s. 67; W. Grębecka, *Stanisław Bonifacy Jundziłł – wybitny uczony...*, s. 240.

¹²¹ Rozprawa doktorska miała tytuł: *Dysertacja mineralogiczno-geograficzna o krajach, gdzie się kruszce znajdują i o wielkości rocznego ich wydobywania*. Tezy tej pracy przedstawił podczas wykładu inauguracyjnego otwarcie roku akademickiego 1798/99. Wykład nosił tytuł *O główniejszych w świecie kopalniach i ilości kruszców z nich się wydobywających*; zob. *Kopiarz protokółów posiedzeń...*, s. 175; S. Jundziłł, *Pamiętniki życia...*, s. 35; W. Sławiński, *op. cit.*, s. 22; por. A. Samek, *Historia naturalna obejmująca zwierząt opisanie z dykcjonarzem i dzieł dawnych polskich naturalistów zebrane albo jako Polakowi ciekawemu wiadomości z historii naturalnej podawano*, Kraków 1992, s. 14.

¹²² S. Jundziłł, *Pamiętniki życia...*, s. 35.

¹²³ W. Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, s. 54-55.

¹²⁴ L. Janowski, *O pismach historyczno-literackich Jundziłła*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”, Wilno 1910, t. III, s. 3.

¹²⁵ S. Jundziłł, *Pamiętniki życia...*, s. 76; W. Grębecka, *Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, s. 240-241.

¹²⁶ A. Wrzosek, *Jędrzej Śniadecki. Życiorys i zbiór pism*, Kraków 1910, s. 37; L. Szyfman, *Jędrzej Śniadecki, przyrodnik-filozof*, Warszawa 1960, s. 18; Z. Libiszowska, *Życie polskie w Londynie w XVIII wieku*, Warszawa 1972, s. 258-259.

¹²⁷ Kulisy dotyczące zatrudnienia Jędrzeja Śniadeckiego odłania korespondencja rektora z Janem Śniadeckim, BJ, Rkps 3119 oraz AGAD, Rkps 3b. Sprawę tę omówił dokładnie A. Wrzosek, *ibidem*, s. 37-41.

wykłady rozpoczął dopiero w początkach 1798 r. Zapowiedział jednak, że kurs uzupełnieni w roku następnym¹²⁸. Chemię wykładał, podobnie jak Sartoris, w dwuletnim kursie i zgodnie z najnowszymi osiągnięciami tej dziedziny. Uwzględniał bowiem badania Lavoisiera nad spalaniem i odrzucające teorię flogistonu oraz dowodzące, że woda jest związkiem chemicznym. Poza tym w swoim kursie oprócz nauki o pierwiastkach i związkach chemicznych poruszał zagadnienia odnoszące się do medycyny, farmacji i farmakologii. Omawiał skład chemiczny i właściwości płynów ustrojowych, sporządzanie leków i wyjaśniał ich wpływ na organizm człowieka¹²⁹.

W pierwszych latach swej pracy przygotowywał do druku prace z dziedziny chemii. Pierwszą z nich ogłosił już w 1800 r.¹³⁰ Był to pierwszy podręcznik w języku polskim wprowadzającym polską terminologię chemiczną. Praca ta została dobrze przyjęta przez czytelników, o czym świadczą kolejne jej wydania w 1807 i 1817 r.¹³¹

KOLEGIUM MORALNE

W nowej strukturze uniwersytetu, w kolegium moralnym pracowali profesowie dawnego kolegium moralnego oraz włączeni w jego skład w 1798 r. lektorzy języków obcych – greckiego, francuskiego, niemieckiego i rosyjskiego. W obrębie dawnych katedr zaszły drobne zmiany. Do katedry teologii dogmatycznej została dołączona teologia moralna, do katedry Pisma Świętego – historia Kościoła, a do katedry prawa cywilnego - prawo kościelne¹³².

Do Szkoły Głównej powrócił Kazimierz Rogowski, profesor języka greckiego, który pracował w dobie jezuickiej Akademii Wileńskiej. Grekę wykładał do swej śmierci w 1810 r.¹³³ Lektorem języka francuskiego był Jan Pinabel de Verriers (1765-?), który zaczął pracować w Szkole Głównej w 1797 r.¹³⁴ Przed objęciem posady w uniwersytecie był guwernerem w bogatych rodach litewskich, m.in. u Rzewuskich¹³⁵. Lektorem języka niemieckiego został mianowany Piotr Albricht

¹²⁸ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński*, t. II, s. 99. Por. K. Mrozowska, *Uniwersytet Wileński i jego szkoły...*, s. 89.

¹²⁹ Prospekt lekcji podaje J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 98-100.

¹³⁰ *Początki chemii, stosownie do teraźniejszego tej umiejętności stanu, dla pożytku uczniów i słuchaczy ułożone i na wzór lekcji akademickich służyć mające*

¹³¹ J. Bieliński, *op. cit.*, t. II, s. 100; A. Wrzosek, *op. cit.*, s. 47; L. Szyfman, *op. cit.*, s. 18.

¹³² *Kopiarzusz protokółów posiedzeń...*, s. 165; L. Żytkowicz, *Rządy Repnina na Litwie...*, s. 220.

¹³³ *Wiadomość o naukach...*, k. 102; J. Popłatek, *op. cit.*, s. 354.

¹³⁴ S. Glixelli, *O nauce języków romańskich w Wilnie 1781-1832*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”, Wilno 1921, t. 7, s. 157 podaje, iż Pinabel de Verriers rozpoczął swoje lekcje w 1801 r. Przypuszczenie to nie jest słuszne, gdyż w 1800 r. był już od trzech lat nauczycielem. Zob. *Wiadomość o naukach...*, k. 104.

¹³⁵ M. Baliński, *Dawna Akademia...*, s. 366; J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 289-290.

(Albrecht) (ok. 1765-?), który od 1796 r. nauczał tego języka w gimnazjum wileńskim¹³⁶.

W 1798 r. po raz pierwszy na uniwersytecie pojawił się język rosyjski. Tego języka uczył Marcin Zubakowicz¹³⁷.

Wiosną 1798 r. księża M. Dłuski¹³⁸ i I. Kontrym odbyli wizytację Szkoły Głównej. W raporcie powizytacyjnym z dn. 28.XI.1798 r. w złym świetle przedstawili obraz uniwersytetu. Mieli zastrzeżenia do dyscypliny pracy profesorów, stanu gabinetów, a także prowadzenia dokumentacji uniwersytetu. Ostre ataki skierowali również w stronę rektora, któremu zarzucili nieumiejętne administrowanie¹³⁹.

Gubernator, po zapoznaniu się z raportem wizytacji, zalecił by Komisja sprawdzała prospekty lekcji, podręczniki, dokumentację i korespondencję. Szkoła Główna składała Komisji raporty a Komisja zapowiedziała coroczne wizytacje uniwersytetu¹⁴⁰. Na Szkołę Główną nałożyła również obowiązek sporządzania dziennika uniwersytetu. Spisywał go sekretarz Szkoły Głównej, a pod koniec każdego miesiąca podpisywał go rektor¹⁴¹. Ponadto Komisja sprawowała nadzór i kontrolę nad gabinetami i zakładami uniwersytetu, a także rachunkami. Bez zgody Komisji nie mógł być zatrudniony żaden profesor. Jej członkowie zatwierdzali też dyplomy doktorskie i brali udział w popisach studentów. Do zadań Komisji wpisany został także obowiązek opracowania nowego statutu Szkoły Głównej, w którym miał być położony nacisk na wychowanie młodzieży w duchu uległości wobec monarchii rosyjskiej¹⁴².

Wobec pozbawienia uniwersytetu autonomii, Poczobut uznał, iż nie może dalej pełnić obowiązków rektorskich i w maju 1799 r. złożył dymisję¹⁴³. Rezygnacja została przyjęta przez gubernatora i przewodniczącego Komisji. 6/17.VI.1799 r. rozpoczęła się procedura wyboru nowego rektora. Po raz pierwszy przebiegała ona w myśl ordynacji zapisanej w *Ustawach Komisji Edukacji Narodowej* z 1790 r.¹⁴⁴ Nowym rektorem został wybrany Hieronim Stroynowski¹⁴⁵.

¹³⁶ M. Baliński, *op. cit.*, s. 366; J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 115.

¹³⁷ *Wiadomość o naukach...*, k. 103; M. Baliński, *op. cit.*, s. 366; J. Bieliński *op. cit.*, t. III, s. 530.

¹³⁸ Charakterystykę Dłuskiego podaje w swoim pamiętniku S. Morawski. W ocenie Morawskiego ksiądz Dłuski był osobą gruntownie wykształconą w kraju i za granicą. Znał siedem języków oraz posiadał wiedzę z dziedziny malarstwa i architektury, a także agronomii. Zob. S. Morawski, *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818-1825)*, oprac. i wstępem opatrzyli A. Czartkowski i H. Mościcki, Warszawa 1924, s. 7-9.

¹³⁹ K. Mrozowska, *op. cit.*, s. 93-95.

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 95.

¹⁴¹ Zob. *Dyaryusz Potoczny...*, k. 265-286v.

¹⁴² B. Żongołłowicz, *Ustrój Uniwersytetu...* s. 223; K. Mrozowska *op. cit.*, s. 95.

¹⁴³ B. Żongołłowicz, *op. cit.*, s. 223; K. Mrozowska, *op. cit.*, s. 93; I. Szybiak, *Pierwsze wybory rektora ...* s. 81.

¹⁴⁴ I. Szybiak, *Pierwsze wybory rektora...*, s. 82-84.

¹⁴⁵ J. Bieliński, *op. cit.*, t. III, s. 50; M. Żmigrodzki, *Historia Wileńskiego Uniwersytetu...*, s. 145; I. Szybiak, *Pierwsze wybory rektora...*, s. 86.